

**FILOZOFSKI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U ZAGREBU**

**ODSJEK ZA ZAPADNOSLAVENSKE JEZIKE I KNJIŽEVNOSTI
KATEDRA ZA SLOVAČKI JEZIK I KNJIŽEVNOST**

DIPLOMSKI RAD

**ZUSKA KEPPLOVÁ: BUCHTY ŠVABACHOM
PRIJEVOD I TRANSLATOLOŠKA ANALIZA**

MENTORICA: dr. sc. Dubravka Sesar

KOMENTORICA: mgr. Maria Vuksanović Kursar, viša lektorica

STUDENTICA: Antonela Lakoš

Zagreb, listopad 2017.

Ked' sme presadení do iného prostredia, naša identita je otrasená. Doma, vieme, aké je naše miesto, ale keď prídeme do cudzieho veľkomesta, zrazu máme veľmi veľa možností a zároveň medzi nimi úplne inak vyberáme. Stretávame množstvo ľudí, na ktorých nevieme celkom dobre reagovať, nevieme, kam patria a kam patríme my. Ďalšia nepríjemná vec sú nálepky o Východoeurópanoch, s akými sa musíte popasovať. Cez ne sa ľudia na vás pozerajú inak, čiže, aj vy sa na seba začínate dívať inak. Zmätok, ktorý to narobí, je práve tým, čo spája postavy mojej knihy.¹

¹<https://kultura.sme.sk/c/6172829/spisovatelka-zuska-kepplova-stastie-v-zahranici-iba-mytus.html>, uvid 26.6.2017.

SADRŽAJ

Uvod	4
O autorici	5
Interpretacija	6
Prijevod	8
1. Analiza prijevoda	17
1.1 Prevođenje imena	18
1.2 Razine prijevodne analize	19
2. Gramatička razina	20
3. Leksička razina	22
3.1 Prijevodne poteškoće	22
3.2 Prijevodni problemi i postupci	24
3.3 Prijevodne pogreške	26
3.4 Prestilizacija prijevoda	27
Zaključak	30
Popis korištene literature	32
Prilog	34

Uvod

Godine 2011. mlada je spisateljica Zuska Kepplová debitirala s djelom *Buchty švabachom*. Podlogu za nastanak svoje knjige je pronašla u odlasku mladih osoba u inozemstvo u potrazi za boljim životom.

Upravo je zbog aktualne teme i mogućnosti poistovjećivanja s njezinim likovima ova knjiga i dospjela u moje ruke. U današnje vrijeme gotovo svaka mlada osoba razmišlja da preko Erasmusa ode studirati vani ili da nakon završenog školovanja ode raditi u drugu zemlju gdje će imati bolje prilike nego što ih ima u vlastitoj zemlji. Na inozemstvo se gleda kao jedno novo iskustvo koje pruža beskrajne mogućnosti.

Kepplová u ovome djelu ne podupire, a ni ne osuđuje njihov odlazak, već samo iznosi priču svojih likova. Oni se nastoje prilagoditi i uspjeti u novom okruženju, ali uvijek imaju i mogućnost za povratak u Slovačku. Njezini su likovi ponajprije hrabre i pustolovne osobe koje su se odvažile za novi početak. Predstavljaju sve one koji su se usudili učiniti isto te također daju primjer onima koji o tome razmišljaju. Kako bi se mogli primijetiti i drugi aspekti života u novoj zemlji, pozivam svih da pročitaju ovu knjigu.

U ovome ću radu iznijeti osnovne informacije o samoj autorici i djelu. Zatim slijedi interpretacija te prijevod i analiza dijelova teksta *Mika, Helsinki*.

O autorici

Zuska Kepplová je rođena 1982. godine u Bratislavi. Diplomirala je dramaturgiju i scenaristiku na bratislavskom fakultetu VŠMU (Vysoká škola múzických umení). Doktorski je studij završila u Budimpešti na CEU (Central European University) i u New Yorku (Stony Brook University). Radila je kao lektorica na fakultetu u Brnu (Fakulta sociálných štúdií Masarykovej univerzity). Od svibnja 2015. radi kao urednica i komentatorica za dnevne novine *SME*.²

Njezina je novela *Baladička o víkend*e proglašena za najbolju novelu 2005. godine. Godine 2013. je izašla njezina knjiga *57 km od Taškentu*, a 2015. *Reflux*. Djelo s kojim je Kepplová privukla pažnju i kritike i čitatelja je *Buchty švabachom*. Za objavljivanje je zaslužan slovački izdavač Koloman Kertész Bagala 2011. godine. *Buchty švabachom* je bilo nominirano za nagradu *Cena Anasoft Litera*, a osvojilo je i sljedeće nagade: *Cena Jána Johanidesa*, *Cena Nadácie Tatra banky za umenie* i *Cena Ivana Kraska*.

O tome kako je nastanak knjige *Buchty švabachom* povezan s njezinim iskustvom priznaje i sama autorica u intervjuu za slovačke dnevne novine *SME*:

„Na vysokej škole som každé leto čapovala pivo v nejakej zahraničnej metropole, neskôr som bola na študijnom pobyte v zahraničí a napokon študujem na zahraničnej univerzite. Asi to viselo vo vzduchu. Ľudia skúšali rôzne pobyty, rozprávali skúsenosti kamarátom tak, ako ich porozprávali aj mne. A teraz sa ma mnohí pýtajú, či sú zážitky v knihe reálne.“³

Radila je u Parizu, Londonu, Saint Tropezu, a posredstvom Erasmusa je bila i u Finskoj. Ljetovala je u bivšoj Jugoslaviji i Španjolskoj.

²http://www.anasoftlitera.sk/sk/autori/zuska_kepplova, uvid 26.6.2017.

³<https://kultura.sme.sk/c/6172829/spisovatelka-zuska-kepplova-stastie-v-zahranici-iba-mytus.html>, uvid 26.6.2017.

Interpretacija

Prema Solaru, novela je složeniji oblik ili ju možemo smatrati kraćom umjetničkom prozom ili fabularnom vrstom. Prikazuje sudbinu pojedinca, ali ono što ju razlikuje od romana je upravo njezina kratkoća. Dok u romanu nailazimo na razradu teme i karakterizaciju likova, u noveli to nećemo pronaći. U središtu njezinog fokusa je samo jedan lik i čitatelju se prikazuju njegove karakterne crte. Najveću ulogu preuzima pripovjedač koji može subjektivno ili objektivno iznositi zbivanja u djelu. Najčešće se na kraju može iščitati poanta. Ona se postiže obratom ili uvođenjem nečeg neočekivanog u radnji ili nekim drugim efektima za koje se autor odluči (Solar 1983: 165).

Roman *Buchty švabachom* je podijeljen na dva dijela: *Môžeš sa nebát'* i *Trianon Delta*. Prvi dio se sastoji od pet priča koje se ne nadovezuju radnjom, ali su tematski povezane. U središtu svake priče se nalazi glavni lik i prikazano je kako se on snalazi u novoj okolini. Autorica koristi pouzdanog ili subjektivnog pripovjedača te ne daje naslutiti svojim čitateljima da je možda dio tih iskustava i njezin. Djelo *Buchty švabachom* se nalazi na granici između romana i kraće zbirke novela. Nema dublje karakterizacije likova te autorica na kraju koristi obrat što su karakteristike novele. No, ono zbog čega je ipak riječ o romanu je autoričina razrada jedne teme kroz 5 priča. U ovome sam radu svoju pažnju i analizu usmjerila na priču o mladome Michalu (*Mika, Helsinki*).

Kepplová je upotrijebila naziv koji ne otkriva ništa o samoj radnji te je na taj način probudila maštu svojih čitatelja. Priča njezina lika je priča mnogih mladih osoba koje u današnje vrijeme odlaze u inozemstvo kako bi si osigurali bolji život. Razlozi koji autoričino djelo čine posebnim je više. Jedan od njih je zasigurno njezin način pripovijedanja. U petnaestak je strana uspjela prikazati cijelu priču svoga lika, od uvoda pa sve do raspleta. Njezin se lik nastoji prilagoditi novoj sredini i ubrzo u njegov život ulazi Finkinja Riina u koju se zaljubljuje. Sve izgleda idealno, ali Kepplová neočekivano preokreće smjer radnje. Riina odlazi studirati u Rusiju te se zbog daljine sve više udaljavaju i postaju stranci.

Inozemstvo predstavlja novi i ljepši život, nove i bezbrojne prilike. Posebnost ovog djela leži upravo u prikazu „negativne strane“ života u tuđini o kojoj se inače ne govori.

Upravo te nove mogućnosti su dovele do neuspjeha jedne ljubavne priče. Slijedeći svoj san i bolje prilike za obrazovanje, mlada Riina okreće leđa ljubavi. Da nije otišla u Rusiju možda bi uspjeli kao par, a možda im je ipak bilo suđeno da ne uspiju. Kepplová je samo htjela prikazati kako život u inozemstvu nije toliko idealan. Uvijek ostaješ stranac, ne poznaješ jezik i ne uklapaš se potpuno. Ono što odaje njezina lika da mu nedostaje Slovačka je napolitanka *Horalka*. Može kupiti brojne druge napolitanke u Helsinkiju, ali on hoće baš onu na koju se navikao i majka mu ih zbog toga šalje poštom.

Još jedan razlog posebnosti ovog djela su brojne predrasude i stereotipi na koje se nailazi tijekom čitanja. Iako je na vlastitoj koži osjetio predrasudu prema kojoj su Slovaci jednom nogom u Rusiji, Michal ne uspijeva od njih pobjeći, već i on formira mnoge. Još jednom se pokazala točna Nelsonova tvrdnja o stereotipima i predrasudama, a to je da su one prvenstveno negativnog karaktera (Nelson 2009: 2). Doživljava Fince kao narod koji slijepo prati pravila i čiji sustav savršeno funkcionira. Oni ne zamaraju prijatelje svojim problemima, već zbog toga idu psihologu, kao i zbog pravila koja ih podsvjesno izjedaju. Žene su feministkinje i preuzimaju inicijativu, a seksističke šale se ne toleriraju. Njegov pogled je pogled jednog stranca u novoj okolini. Odaje da se osjeća netrpeljivost između Rusa i Finaca i bunde u Helsinkiju nose samo Rusi te kako netko ne bi pomislio da je Rus odbija ju nositi.

Iako je priča ispričana u svega petnaestak stranica, Kepplová je mogla od nje napisati i cijeli roman. Dočarala bi čitateljima kakav je Michal, što je sve prolazio u Helsinkiju, koliko mu je trebalo da se navikne na novu okolinu i sklopi prijateljstva. Mogao bi se pratiti njegov i Riinin odnos od vrhunca pa sve do kraha i kako je do toga točno došlo. Međutim, to nije bila njezina namjera. Htjela je samo prikazati i onu drugu stranu života u novoj sredini, onu stranu o kojoj se inače ne priča, već se ona prešućuje. Na čitatelju je da procijeni smatra li takav završetak sretnim ili nesretnim.

Aktualna tema, preokret u radnji, stereotipi i predrasude, neočekivani prikaz života u inozemstvu i još puno toga je ono što ovo djelo čini posebnim i vrijednim pažnje. Kepplová je samo iznijela Michalovu priču, a na čitateljima je da izaberu što će sve iz nje naučiti. Iako i autoričin lik formira brojne predrasude, na nama je kao čitateljima da odlučimo hoćemo li vjerovati Michalovom opisu ili ćemo ipak prvo na vlastitoj koži osjetiti pa onda donijeti odluku. Zsigurno ima nešto i istine u ovim predrasudama i stereotipima, ali one nastaju ponajviše zbog različitosti i neshvaćanja te iste različitosti.

Prijevod

Mika, Helsinki

U bundi u Helsinkiju

„Ne želiš ponijeti bundu? Pa tamo mora da je trenutno -30!” mama je otvorila ormar, prstom pritisnula ljepljivu traku za hvatanje moljaca i izvukla tešku bundu od ovnovog krzna. Michal je jeo gustu goveđu juhu, ali ga je miris naftalina natjerao da ispusti žlicu i okrene se prema mami. Stajala je usred hodnika i tjerala ga da isproba bundu koja se prenosila iz generacije u generaciju. „Djed ju je dobio od svog oca, kožara. Nitko u obitelji nije morao kupovati bundu. On sam je svima izradio bundu po mjeri i sve su i dan danas dobre!”

Michal si je u bundi izgledao kao da reklamira votku. „Mama, bundu zimi u Helsinkiju nose samo Rusi!” Nitko ne želi u Helsinkiju izgledati kao Rus. Ni zimi, ni ljeti. Kad je išao s kolegama iz tvrtke trajektom u estonski Tallinn, upozoravali su ga da ruski taksisti vrebaju u luci ili kad vide da netko zove taksi, preduhitre one službene i na crno te povezu. „So what's the problem?” nije shvaćao Michal. „U tome da je na crno! Ne plaćaju porez. Narušavaju sustav!” objašnjavali su finske kolege. Michal je primijetio da i kad su njegove kolege pijane, na pokretnim stepenicama uvijek stoje desno kako ne bi narušavali sustav. Kad se opiju toliko da se više ne mogu kretati, samo izađu ispred krčme, sruše se na smet gdje po njih dođe služba koja ih odveze doma zato što sustav funkcionira.

Turski je kolega nadodao da zbog Rusa nitko više u Turskoj ne želi biti *white* – bijelac. Ruske prostitutke idu ispod cijene. „Ruskinja će ti napraviti što ni naše prostitutke ne rade!” Bunda je u Helsinkiju činila Michalu medvjedu uslugu kao doseljeniku s imenom koje zvuči kao rusko. „Možda bi trebao promijeniti ime”, savjetovao mu je turski kolega. „Imaš drugo krsno ime?” pokušavao je otkriti. „Samuel, po djedu”, rekao je Michal. „Not good, not good! Sound Jewish.” Michal je tada počeo koristiti finsku varijantu imena: Mika. Turski kolega bi i bio zadovoljan da na MTV-u ne nastupa neki Mika u uskim hlačama sa ženstvenim gestama.

„Djed je bio sa svojim zanatom i u Americi. Kad je šetao po Novom Jorku, kako ga je on zvao, odjednom je čuo kako ga s neba doziva glas: Samko, Samko! Djed se preplašio, ali onda si je rekao da je on poštena osoba i čega se on to ima bojati. I koraćao je dalje. Samko, Samko!, i dalje ga je dozivao glas. Kad je on pogledao gore, a tamo na sto trideset i petom katu visi Zuza iz njegova kraja i maše mu. Na to on, *Što tamo radiš Zuza, past ćeš, siđi dolje!* A ona, *Perem prozore!*” Mama je skinula Miki bundu i počela prišivati gumb koji je visio samo na jednoj niti. „Zatim se djed vratio i sagradio je s bakom Zuzkom najveću kuću u široj okolini!” Mama je uvijek prilikom Mikina posjeta prepričavala obiteljske dogodovštine. „Mama, ja tu bundu ionako neću ponijeti i bolje bi bilo da ju baciš jer vam cijeli stan smrdi po naftalinu!” Mama je i dalje šivala iglom za obuću koja bi prošla i kroz grubu ovnovu kožu. „Kupovala sam takve naljepnice za moljce, ali otkad su zatvorili trgovinu s kućanskim potrepštinama koja je bila tu blizu nas, nigdje drugdje ih više nisam pronašla. Naftalin i lavanda su ionako najbolji. To je i djed stavljao u bunde. Na hladnoći naftalin odmah ishlapi.”

Mika je izvadio na tanjur glavno jelo, teške strapačky⁴ koje su se jedva dale odlijepiti od žlice, a štrudlu je sakrio u špajzu kako mu je mama ne bi ponudila. Iz špajze je izletio moljac i sletio mu je na majicu *Welcome to Helsinki*. Michal je pljesnuo rukama: „Mama, zašto opet imaš u špajzi zalihe kao pred treći svjetski rat?! Pa rekao sam ti da kupujete onoliko koliko je potrebno i da ne nosite doma nepotrebno prepune vrećice!” Mama je otrgla nit zubima i s iglom u kutu usta rekla: „Dobro, Miško. Samo nas obrazuj. I djed je imao napredno kućanstvo kad je stigao. Svi su mu virili kroz ogradu i govorili *Pogledajte što radi ovaj Amerikanac!*”

Polarna svjetlost

U petak navečer automobili su kružili ispred supermarketa i tražili parkirno mjesto. U petak navečer kupci su kružili po površini supermarketa i stavljali u kolica kartonske gajbe piva. Rešetke su već bile spuštene u specijaliziranim trgovinama s alkoholom. U supermarketima se moglo kupiti samo pivo. Mika je smatrao da su male boce piva izgledale kao da u cijeloj zemlji nema nikog punoljetnog.

⁴slovačko jelo; tijesto s krumpirom i kupusom

S kolegama se opremio za petak navečer. Pivo su popili još u autu, a onda su ušli u bar. Turski kolega mu je objasnio kako se pije. Treba brzo piti i miješati. Eksati. Na pod. Ispred ekrana karaoke. Zatim ga je pozvao na zrak. Izdisao je krugove i gledao u nebo. „Kad bi se ugasila svjetla, vidjeli bismo polarnu svjetlost”, rekao je. „Polarna svjetlost povećava seksualni apetit. Ljudi su tada kao promijenjeni. Finci ne samo što imaju najbolje školstvo u Europi, nego i vode na ljestvicama po seksualnoj aktivnosti.” Kad su ugasili cigaretu, turski kolega ga je uhvatio ispod ramena: „Dođi, Mika, naći ćemo nekoga i testirati polarnu svjetlost. Finske djevojke su feministkinje. Same će te odvući u krevet.”

Mika se osvrtao po parketu i promatrao žene koje plešu. Nisu izgledale kao feministkinje. Nije bio siguran što bi ih točno trebalo odati. Upitao je turskog kolegu kako zna da su feministkinje. „Kad bi ovdje ovisili o muškarcima, izumrl bi. Žene su preuzele inicijativu. One biraju. Pogledaj ih!” I dalje se osvrtao po parketu. Sve je izgledalo kao u normalnoj diskoteci. Muškarci su imali tup pogled, a žene majice ljepljive od znoja. Kad mu se obratila kolegica, koju prije toga nije ni primijetio, bilo mu je drago da više ne mora tražiti feministkinje i razmišljati o polarnoj svjetlosti. Platilo joj je drink i pustio je da mu ona plati sljedeći. Nakon tog drugog počela je pričati na ruskom. Bez naglaska. „Ti si Ruskinja? Izvrsno govoriš finski! Bojim se da ga ja nikad neću naučiti.” Pričao joj je o finskom i mađarskom, izoliranim jezicima koji navodno imaju samo dvadeset zajedničkih riječi tako da se međusobno ne razumiju. Pokušavali su pronaći koje su to riječi. Započeli su s pojmovima kao što su voda, konj, sunce, ljubav.

Ona je navodno studirala dvije godine u Rusiji. Mika je shvatio da mu je od ruskog ostalo samo *Minja zavut* i par naziva za voće kad su se igrali trgovanja. Zatim su ukinuli obavezni ruski. Umjesto toga su mogli birati između *Ich heisse* i *My name is*. Zabavljalo ga je kako svi misle da su Slovaci jednom nogom u Rusiji. On o Rusiji ne zna ništa, samo par imena klasika koje nije čitao. Finska je kolegica govorila bez naglaska, poznavala je suvremenu rusku glazbu i imala je hrpu dogodovština iz studentskog doma, vlakova i s tržnica. Posjetila je muzeje i čitala klasike. Mika je smatrao da je kulturna blokada trenutno na istoku. „Zavjesa se samo pomakla”, rekla je ona.

Nakon te rečenice bilo bi glupo pozvati Riinu na parket gdje je turski kolega popravljao naramenice jednoj djevojci koja je plesala. Pozvao ju je radije van. „Kad bi se

ugasila sva svjetla u gradu možda bismo vidjeli polarnu svjetlost”, rekao joj je. „To je glupost. Morali bismo otići još sjevernije”, rekla je ona. Možda pod utjecajem jakog magnetskog polja ju je upitao: „Jesi li feministkinja?” Kolegica se nasmijala. „You're funny, I like you”, rekla je i dala mu pusu. Ljepljivu od crnog drinka salmiakki.

Možeš se ne bojati

„Možeš se ne bojati!” rekla je Riina i stisla Mikinu hladnu ruku na naslonu sjedala. S druge je strane prozora aviona bilo bijelo. „Ne moraš se bojati”, ispravio ju je on. Riina se u rekordnoj brzini prebacila s ruskog na slovački. Činilo mu se to gotovo nevjerojatno. Tijekom razgovora ga je pitala za riječi, rečenice, pravila i iznimke. I postupno je s njim progovorila slovački.

Prvi Riinin posjet kod Mike je bio kao da si donio sa sjevera čudesni automat koji govori. „Ona govori!” mala sestrična je trčala oko kauča i vikala. „Zove se Riina”, opominjao ju je potihlo. Vješala se Riini za vrat, tražila pažnju, piskutala, recitirala, podizala suknju kako bi joj pokazala što joj piše na gaćicama. „Četvrtak”, pročitala je barbika koja govori. „Ali danas je utorak!” nadodala je, a sestrična je zapiskutala kao da su progovorile gaće same i odjurila je mami.

U avionu je razmišljao kako će to izgledati kad Riinu upozna sa svojim. Kad ju posjedne za stol, kad ju na trenutak ostavi samu u sobi s roditeljima, kad s njom ode van s prijateljima. Otac je staromodno Riini primaknuo stolicu da sjedne. Mama je podizala poklopac kako bi im pokazala što je skuhala. „Je li to boršč?” upitala je Riina kad je zagrabila žlicom u mirisnu juhu od kupusa. „Ja sam uvijek mislio da se Finci i Rusi baš i ne vole”, pokušao je otac. Prilikom posjeta stranci su uvijek bili za njega izvor za provjeru informacija međunarodne politike. Jedini, koje je pustio na miru s politikom, su bili umorni, uplašeni Amerikanci, bračni par Kosowski.

Mr. Kosowski je ubrzo nakon revolucije došao podučavati u školu gdje je radio Michalov otac. Vođen svojim prezimenom bio je pun osjećaja prema ovoj regiji, pri čemu je mislio na dio Europe bilo gdje od Jadrana do Baltika. Njegova žena je pak čitala neke druge bedekere. Michalov otac se i dan danas sjeća njenog izraza lica. Kad je gospođa Kosowski

otvorila jedan od brojnih ogromnih kovčega, shvatio je. U kovčezima je bilo sve. Sve spremjeno za zemlju gdje navodno nema ničeg. Toaletni papir, vješalice, kutije lijekova, kozmetika, zamjenske vezice za cipele, papirnati podlošci za WC školjku...

Bračni par Kosowski je došao k njima ravno s aerodroma, oboje su u naručju nosili dvoje male djece koja su se tijekom puta stigla razboljeti. Mlađe je spavalo, starije je kopalo po nosu s neprisutnim izrazom lica. Gospođa Kosowski je samo ubrzano pogledavala Michalovu mamu. Gledala joj je ispod ruku dok je djeci spremala čaj i ponavljala glasno, dobro izgovoreno *Thank you*. U toj situaciji panike i straha, kad su Kosowski jedva pojeli par komadića slanin štipića i na WC si potajno ponijeli papirnati podložak, Michalov otac radije ništa nije pitao. „Oni misle da je komunizam bio nešto kao epidemija kuge i da se i dalje širi zrakom”, rekao je kad je ispratio Kosowske u najbolji hotel u gradu. „Gospođa Kosowski nosi jedan kovčeg samo s dezinfekcijskim sredstvima”, rekla je mama, „Dvaput sam morala ispred nje prokuhati vodu za čaj! Tko je to ikad vidio? Pa ne živimo u srednjem vijeku! Glavno da je dopustila djetetu da jede slane štipiće prstima s kojima je cijelo vrijeme kopalo nos!”

Mika je ispod stola držao Riinu za ruku. Sestrična je stajala pored nje i znatiželjno promatrala njezino lice. Tek je pri tome pogledu shvatio da ispod njene nordijske kože prodiru plave žile. Navečer, kad su legli na kauč koji su razvukli, je promatrao kako njenim cijelim tijelom vidljivo prolazi krvožilni sustav. Želio je da podigne gornji dio pidžame kako bi joj mogao prelaziti prstom po plavim linijama do srca. U Helsinkiju mu to ne bi ni palo na pamet. Tamo na njezinom tijelu i licu ne bi bilo ništa čudnovato. Prosječno je lijepa Finkinja, nadprosječno pričljiva i otvorena. „Trebali bi te slati u škole kao pomagalo za učenje”, rekao je s prstom na žili. „You racist! You don't like white people!” smijala se Riina. „You're not white! You are transparent!” Njegova sestrična ju je zvala *Snježna kraljica*.

Riina je otvorila poklon i izvukla kuharicu. Ogromnu kuharicu s kojom je trebala započeti budućnost Riine i Mike kao para. Mama im je tako dala svoj blagoslov na 365 stranica. Riina je namignula Miki: „Znači od sada je moje mjesto u kuhinji!” Otac se također želio zbližiti. Ulio je Riini malu čašu šljivovice i otkrio joj je kako se nekoliko godina dopisivao s jednom Finkinjom. „Pisao sam joj sve te godine o hokeju, jer sam tada aktivno igrao. Nakon dvije godine ona se dosjetila da razmijenimo fotografije. Tako sam se slikao u opremi i poslao sam joj. A kad je stigla njena fotografija skoro su me noge izdale!” „Bila je

jako lijepa?” upitala je Riina, a oči su joj se caklile od rakije. „Bila je to cura! Cijelo to vrijeme sam mislio da se dopisujem s dečkom, s vršnjakom!” Riina se nasmijala. „Vi ste ju posjetili?” željela je znati. „Ma jok! Prepao sam se. I sramio sam se što sam ju tako dugo zamarao sa stvarima koje ju nisu zanimale.” Riina se nije slagala: „Ali možda ju je zanimao. Hokej mislim. I vi ste ju zanimali!”

Otac je točio u čašice, a mama je stavila na stol bakinu štrudlu, ponos ove kuće. „Znate što ću napraviti?” rekla je Riina, a oči su joj se zasjalile. „Vi ćete joj ponovo pisati, a Mika i ja ćemo ići vidjeti ako vam ona odgovori nazad. To je stvarno uzbudljivo! Meni se to sviđa!” No, otac je izgubio adresu. „Vi ju ne želite naći!” smijala se Riina. On se zaklinjao da ju je izgubio još u stanu svojih roditelja. Nema više tih pisama, ne sjeća se ni njenog imena. Bilo je to neko koje je moglo biti i muško i žensko. Vjerojatno sa slovom a na kraju. Riina je nabrojila nekoliko imena, ali se otac samo smijao. Svako ga je podsjećalo na davnu eksperticu za hokej.

Zaspala je na kauču nakon što je morala sa štrudlom u ruci iznova i iznova brojati do deset. Mikina je sestrična učila finske brojeve: yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi... „A ja sam mislio da će zvučati kao na mađarskom”, rekao je otac. Riina je zaspala, a sestrična je pokazivala na predmete oko sebe i bacala čari pomoću finskih brojeva. Mama ju je pokrila dekom i tiho raspremala stol. Ležala je na kauču, umorna od nove okoline kao bolesna djeca bračnog para Kosowski. Mika ju je pogladio po obrazu i više se nije bojao za nju.

Rid of her!

Njegovo je tijelo razvilo neobičnu naviku. Prije nego što su ispred kuće počeli lupati smetlari, se probudio i više se puta okretao prije nego što je ponovo zaspao. Tako je bilo tjednima. Povjerio se prilikom ručka turskom kolegi koji mu je savjetovao da ode psihologu, a tvrtka će to platiti. Odgovorio mu je da se srami. Osjećao bi se jadno. Istina je da se budi znojan, srce mu lupa kao ludo, a dok se vrati u normalno stanje, treba i sat. Unatoč tome nije se osjećao dovoljno zreo za psihologa. Pa ne otvara kaput pred djecom u parku niti trči s nožem po tvrtki. Samo se budi u zoru. „Ovdje se ljudi ne srame ići psihologu. To je potpuno normalno. Nenormalan si kad s time zamaraš svoje prijatelje. Mene, naravno, ne zamaraš”,

rekao je Çem. „Nađi si muškog psihologa ako te sram plakati ispred žene. Reci da je tvoja cura otišla i da se ti teško s time nosiš.”

Naravno, nakon Çemove analize više nije morao ići psihologu. Pogodio je. Tako je i bilo. Nije otišla od njega, samo se vratila studirati u Rusiju. Sada se vide jednom u mjesec dana, svaka dva mjeseca ili još rjeđe. Napustila je tvrtkin *open space* i otišla studirati rusku književnost. Govorila je da ispunjava svoje snove. Odlazila je s cimerima u kupovinu na veliku tržnicu. Zajedno su kuhali, tko je što znao, kakve namirnice je znao. Jeli su kisele krastavce direktno iz tegle, pili votku iz staklenki za senf i do dugo u noć raspravljali o književnosti u kuhinji. Zajedno su unajmili dobar stan, velik kao cijeli helsinški *office*. S neproporcionalno malom kupaonicom koju je od kuhinje dijelila samo zavjesa. Visoki prozori su gledali na trg u samom centru Petrograda. Sve je tamo bilo golemo. Fasade zgrada kao da su koračale i slavile. Riina je dnevno prosjedila osam sati u knjižnici punoj zlata i dragocjenog drva.

Dok je Mika imao u ušima bijele slušalice od iPod-a i učio još jedan programski jezik, Riina se grbila nad trošnim klasicima i pisala bilješke u blok. Bilo je dojmljivo koliko veliku knjigu može pročitati za vikend kad je došla. To je morao priznati. Zvala je to *speed reading*. Kao da retke ne čita s lijeva na desno, već od sredine na dolje. Nije shvaćao kako je to moguće. U svakom slučaju tako je čitala u avionu tijekom leta iz Petrograda, u busu i u metrou, za stolom i u krevetu. Otvorio je oči, mislio je da ga je probudio smetlarski kamion i okretao se pod perinom. Otišao je u kupaonicu, uzeo vode i iznova legao. Krevet kao da ga je žuljao. Ležao je ravno, ali je površina bila nekako iskrivljena. Vrtio se kako bi tu nejednakost izjednačio. Dok se umirio kako bi još malo zatvorio oči, začuo se zvuk stakla. Odjeknulo je kao da je prevrnuo vrč s vodom koji je stavio pored kreveta. Ali bio je to zvuk alarma. Mora promijeniti taj ton, grozan je to zvuk. Jutarnji zvukovi su nekako intenzivni, nenaspavan čovjek ne podnosi dobro buku.

Sljedeće je jutro slično prolazilo. Ovaj je put otvorio oči još prije smetlara. Gledao je u strop, a umor mu je projicirao na bijelu površinu oblike iz petrogradske knjižnice. Riina ga je prijavila na porti kao gosta kako bi mu tamo mogla sve pokazati. Otkad je otišla, a prošle su već dvije godine, stalno je tražio avionske karte na webu, bukirao, pakirao se. Ili čekao dok ona ne napiše da će doći. Stalno je dočekivao ili se rastajao. Nekad je usred tjedna imao snažnu želju da s njom vodi ljubav. Okrenuo se na njenu stranu kreveta, a zatim na svoju. Na kraju je shvatio da to nije njena ni njegova strana već da spava sam u velikom krevetu.

„Kako preživljavaš bez ženske?” pitao ga je približno jednom tjedno Çem. Većinom petkom na piću ili tijekom redovitih slatkih ponedjeljaka. Ponedjeljkom uvijek netko ispeče ili donese par kolača iz pekare. Tradicija tvrtke. Već drugu godinu. „Svatko uzme samo jedan, prati to!” rekao je prije prvog takvog sastanka turski kolega. Zatim su se smijali kako su se kolege zagrcnule kad je Mika pojeo preostale kolače. Çem mu je isplatio okladu i pozvao ga na slatki salmiakki, drink koji ima okus po rastopljenim zašećerenim trakama, težak i ljepljiv kao asfalt. „Eto, sad znaš za najodvratnije stvari u ovoj zemlji: pravilo *jedan kolač i dosta* i salmiakki.”

Kasnije se Çem šalio: „Pustite ga da jede, treba mu šećera”, namignuo je Miki, „ili su žene one koje zamjenjuju sex slatkišima?” Kolegica ga je upozorila da takve izjave neće tolerirati i otišla je pojesti kolač u kuhinju. Çem je znao da joj se mora ići ispričati. To je bila još jedna stvar koju u ovoj zemlji nije podnosio – *no sexist jokes!* Visjelo je to u zraku na nevidljivom žutom uredskom papiriću. Papirići su ionako bili posvuda. U kuhinji: *Provjerite je li ugašeno kuhalo za kavu.* U WC-u: *Provjerite jesu li vrata zaključana.* Kao da ne želi ništa drugo nego mokriti s otvorenim vratima. Smijali su se tome. Smijali su se stvarima koje su Fincima bile nevidljive, a kako je Çem tvrdio, podsvjesno su ih mučile, tako da su sve kolege odlazile psihologu.

„Nije istina da je muškarcima to potrebno, a da žene mogu bez toga izdržati!” razljutila se Riina. Nazvala je to glupim seksističkim stereotipom. Ali nije time riješila to da Miki nedostaje. To bijelo tijelo s krvožilnim sustavom napisanim vidljivo ispod kože. Susreti su se prorijedili kad je pisala seminarske radove. Kad je zatim došla, više nije mogao s njom voditi ljubav. Nekad mu se sviđalo da može na nju skočiti još s vrata, ući joj pod tuš, stalno se uz nju privijati. Volio je to što je topla. Zatim odjednom više nije mogao. „Nisam na daljinski!” rekao je ljutito. Otišao je leći na kauč, ali se usred noći vratio. Privinuo se uz Riinu i kako je tonuo u san, između nogu ga je pritiskalo.

„Napravila si od mene luđaka koji se ide naručiti kod psihologa! Psihopata kao iz tih tvojih debelih knjižurina gdje ljudi misle na dvjesto stranica o majci!” toga se dosjetio dok je gledao u strop sobe. Razmišljao je što će joj reći prilikom sljedećeg susreta. Možda joj samo pošalje mail. „Kao stari momak!” govorio si je. Više u stanu ne može podnijeti nikoga. Kad Riina dođe, ide mu to na živce. Koristi stvari koje tjednima nije ni dotaknula. Šeta gore-dolje u gaćama s nazivom dana i u ružnom gornjem dijelu pidžame, navodno ruski retro. Kuha si

četiri kave dnevno i uz to čita te knjige koje smrde po plijesni! Priča besmislice. Sve komplicira. Ničemu se ne veseli kao prije. Ništa ga više ne veseli kao prije. Više ne može spavati.

Nakon nekog vremena su mu se ti jutarnji trenutci svidjeli. Bilo je to posebno vrijeme koje je nestajalo između noći i dana. Razmišljao je tada o sebi, o njoj i zatim se trudio to povezati i razmišljati o njima. Riina je priznala da su joj ponudili doktorski studij u Petrogradu, ali ona razmišlja i o Americi. „Gdje ćeš više doznati o ruskoj duši nego kod starog neprijatelja iz hladnog rata!” smijala se. On se nije smijao. Kad joj je stigla potvrda da su je primili na fakultet negdje usred kukuruznog polja u Americi, znao je da više nikakvo *mi* ne postoji. Mama mu je poklonila nekakvu ladicu za pohranu pisama. Pokazala je time da daje zeleno svjetlo njihovoj vezi na daljinu. Nije mogao vjerovati: život s Riinom ga je vratio u 19. stoljeće. Već se vidi kako sjedi za stolom i koristi jutarnje trenutke neurotične nesanice kako bi pisao dugačka pisma. Odlazit će u poštu. Odlazio je u lokalnu helsinšku poštu samo kad je trebao podići kutiju s Horalkama⁵ koje mu je mama slala. Ta mučna navika zbog koje mu se smijao turski kolega. Čem je imao turske stvari u trgovinama na polici *exotic food*, možda korektnije nazvanom, ali Mika nikakve lokalne specijalitete u helsinškim trgovinama nije pronalazio, a ponekad mu je i slina curila na usta. U trgovinu ruskih namirnica Kalinkka je odlazio po hren u staklenci i kisele krastavce. Na poštu po Horalke.

„Ali, ovo je veoma moderna veza! U vrijeme globalizacije ovako živi velik dio ljudi!” proturječila je Riina. Riinu je zabavljao taj život između svjetova. Ili u knjigama ili u avionima. On se za to vrijeme skitao između jave i sna. Probudio se i razmišljao o tome što će raditi. Trudio se usredotočiti na jednostavne stvari. „O čemu razmišljaš kad ne možeš spavati?” upitao je na telefon baku koja se godinama žalila da malo spava. Navodno u glavi sprema ručak, bira što će obući i onda počne razmišljati o tome što je nosila kad je nakon rata išla u ministarstvo tražiti papir. Kako im se morala svidjeti i flertovati zbog narudžbe olovki i bilježnica. Imala je crvenu haljinu s dva reda gumba za kopčanje i lagani ljetni šeširić koji joj je dobro pristajao. Svi su joj doma govorili *Ti si naša Gina Lollobrigida!* Susjeda je imala mačku Lollobrigidu! Uništavala im je mali vrt i raskopavala lukovice cvijeća. Prisjećala se kakvo je cvijeće njena mama sadila u vrtu i gdje je bilo koje stablo. Išla je redom kao da šeta vrtom, katkad bi podigla jabuku i rekla, tu su bile jabuke crveni delišes! Tako je i on započeo

⁵slovački slatkiš; napolitanka

s dnevnikom. Umjesto na laptop, gdje je imao dobar program koji zamjenjuje dnevnik, u glavi je zapisao sve što treba napraviti. Sve bilješke su ga pak dovele do Riine.

Iskoristio je dobivene jutarnje sate za pretragu fraza po Googlu. *Rid of her*. Riješiti je se. *Je suis venu te dire que je m'en vais*. Došao sam ti reći da odlazim. *Bye, bye, baby, bye, bye*. Pa-pa, ljubavi, pa-pa. Fraze za prekid preuzete iz pjesama. Nasmijalo ga je to. Već dugo nije osjetio takvo olakšanje. Odlučio je da više neće tražiti avionske karte i tlačiti se gore-dolje i tražiti vizu. Riina će doći avionom. Raduje se, čita i između stranica si sprema zajedničke scene vođenja ljubavi. Turbulencije su kao predigra. Mora se jako usredotočiti kako bi pročitala poglavlje do kraja. Leti, a pri letu nazad će potiskivati plač. U ušima će joj zujati, a to u avionu strašno boli. Što avion bude više, bol će biti gora.

1. Analiza prijevoda

U ovome sam prijevodu koristila analizu odozdo prema gore ili tzv. *bottom-up approach* (Stojić 2014: 48). Prevodila sam od riječi do riječi ili od rečenice do rečenice i onda bih sagledala cjelokupnu misaonu cjelinu. Nastojala sam se odmaknuti od doslovnog ili prozirnog prijevoda i pronaći zlatnu sredinu kako prijevod ne bi bio doslovan ili pak previše slobodan. Upravo to i je najteži zadatak svakog prevoditelja, pronaći ono otprilike isto značenje u drugome jeziku o kojemu je govorio i talijanski autor Eco:

„Ono što se na ovome mjestu propituje nije toliko zamisao o istoj stvari, niti ona o istoj stvari, nego zamisao o onome otprilike. Koliko mora biti rastezljivo to otprilike?

Utvrđivanje fleksibilnosti, prostiranje onoga otprilike, ovisi o nekim ranije ugovorenim kriterijima. Reći otprilike istu stvar je postupak koji se daje, kao što ćemo vidjeti, pod znakom pregovaranja.”⁶

Svako je rješenje pregovaranje (Eco) ili kompromis (Levý), a prevoditeljeva je uloga da izabere ono najprikladnije rješenje. Čar je svakog jezika što se pojedina rečenica može izreći na više načina. Može se promijeniti redoslijed riječi, pogled gledišta (subjekt/objekt), staviti rečenicu u aktiv ili pasiv, nešto nadodati, izbaciti ili promijeniti.

⁶Eco, U., *Otprilike isto: iskustva prevođenja*, Algoritam, Zagreb, 2006., str. 10

Kako je riječ o srodnim jezicima ponekad mi je upravo to predstavljalo problem, jer sam morala jako paziti na homonime (tzv. lažni prijatelji) i često su slovačke konstrukcije nenamjerno utjecale na moj prijevod.

Analizu sam obradila sa subjektivnog i objektivnog gledišta:

- a) Prijevodne poteškoće su sve riječi i frazemi koji su mi predstavljali problem prilikom prevođenja jer mi je bilo teško pronaći odgovarajuće rješenje. Razlog tome nije što ciljni jezik nema tu riječ u svome leksiku već što mi ju je bilo teško pronaći. Ove poteškoće mogu varirati od osobe do osobe zbog čega spadaju u probleme subjektivnog karaktera.
- b) S objektivnog gledišta, sve riječi i frazemi koji nemaju odgovarajući ekvivalent u jeziku na koji se prevodi predstavljaju prijevodne probleme. Ne postoji točno odgovarajuća riječ ili frazem koji bi se mogao iskoristiti u prijevodu tako da je na prevoditelju da se odluči za najbolje rješenje s kojim će popuniti leksičku prazninu. Prijevodni problem je i nepostojanje potpunog konteksta posebice kada riječ ima više značenja.

1.1. Prevođenje imena

Češki autor Levý savjetuje da se vlastita imena prevode samo ako ime ima neko posebno značenje koje je onda važno prenijeti i u ciljni jezik kako se ne bi izgubila ta vrijednost (Levi 1982: 104). Imena likova u ovome poglavlju su: Michal, njegova djevojka Finkinja Riina, djed Samuel, baka Zuzka, turski kolega Çem i američki bračni par Kosowski. Kepplová je iskoristila tipična imena za pojedine narode i zamjenom tih imena s nekim drugima bi se zasigurno izgubilo na prikazivanju multikulturalnosti na tome području. Svakome čitatelju bi bilo neobično kada bih tipičnu američku obitelj nazvala obitelj Horvat ili turskog kolegu Petar. To je razlog zašto su imena morala ostati nepromijenjena i u mom prijevodu.

1.2. Razine prijevodne analize

Ivir razlikuje fonološku, grafološko-ortografsku, leksičku i gramatičku razinu (Ivir 1978: 23).

Nisam morala primjenjivati fonološke kriterije za pisanje imena zato što sam preuzela imena iz originalnog teksta. Poštivala sam autoričin odabir gdje je upotrijebila anglizme (npr. *drink; not good, not good*) na način da sam ih ostavila nepromijenjene, tj. nisam ih prevodila na hrvatski jezik. S obzirom na to da je njezina odluka bila upotrijebiti baš anglizme umjesto slovačkih riječi učinila sam isto i u svome prijevodu.

Na grafološko-ortografskoj razini morala sam prilagoditi samo dvije ruske riječi: *Miňa zavut*. Hrvatski jezik ne posjeduje slovo *ň* tako da je bila potrebna hrvatska transkripcija u *Minja zavut*.

Jedina pravopisna razlika je bila u pisanju navodnika; u slovačkom se jeziku zarez piše prije zatvaranja navodnika (*Pravidla slovenského pravopisu* 1991: 114) dok je u hrvatskome obratno. Navodnici i zarezi su podebljani za potrebe primjera:

„Samuel, po dedkovi,“ povedal Michal.⁷

➔ u hrvatskom: „Samuel, po djedu“, rekao je Michal.

„Možno by si si mal zmeniť meno,“ radil mu turecký kolega.⁸

➔ u hrvatskom: „Možda bi trebao promijeniti ime“, savjetovao mu je turski kolega.

„Mali by t’a posielat’ do škôl ako učebnú pomôcku,“ povedal s prstom na cieve.⁹

➔ u hrvatskom: „Trebali bi te slati u škole kao pomagalo za učenje“, rekao je s prstom na žili.

⁷Kepplová, Zuska, *Buchty švabachom*, Kertész Bagala, Koloman, Bratislava, 2011., str. 43

⁸*Ibidem*

⁹*Ivi*, str. 49

2. Gramatička razina

Iako hrvatski jezik koristi više prošlih glagolskih vremena od slovačkog jezika, nije ih imalo smisla koristiti u prijevodu. Riječ je o suvremenom tekstu tako da bih upotrebom aorista, imperfekta i pluskvamperfekta samo unijela arhaičnost u svoj prijevod.

Slovački futur i prezent prevodila sam hrvatskim futurom prvim i prezentom, dok sam slovački perfekt prevela isključivo hrvatskim perfektom:

Npr.

„Zatiaľ čo Mika mal v ušiach biele šnúrky z iPodu a učil sa ďalší programovací jazyk, Riina sa hrbila nad ochytanými klasikmi a robila si výpisky do bloku.“¹⁰

➔ „Dok je Mika imao u ušima bijele slušalice od iPod-a i učio još jedan programski jezik, Riina se grbila nad trošnim klasicima i pisala bilješke u blok.“

„Neotvára predsa kabát na deti v parku ani nebehá s vytaseným nožom po firme.“¹¹

➔ „Pa ne otvara kaput pred djecom u parku niti trči s nožem po tvrtki.“

„Ruska ti urobí, čo ani naše prostitútky nerobia!“¹²

➔ Ruskinja će ti napraviti što ni naše prostitutke ne rade!“

Jedna od razlika između hrvatskog i slovačkog jezika je upotreba povratne zamjenice. Ona se znatno češće upotrebljava u slovačkome jeziku dok u hrvatskome nije potrebna:

¹⁰Ivi, str. 42

¹¹Ivi, str. 51

¹²Ivi, str. 43

„Mami, ja si ten kožuch aj tak nevezmem a mala by si ho radšej vyhodit', lebo vám už celý byt smrdí od naftalínu!“¹³

➔ „Mama, ja tu bundu ionako neću ponijeti i bolje bi bilo da ju baciš jer vam cijeli stan smrdi po naftalinu!“

„Namiesto toho si mohli vybrať medzi *Ich heisse* a *My name is*.“¹⁴

➔ „Umjesto toga su mogli birati između *Ich heisse* i *My name is*.“

„Ja som si vždy myslel, že Fíni a Rusi sa príliš nemusia,“ skúsil otec.¹⁵

➔ „Ja sam uvijek mislio da se Finci i Rusi baš i ne vole“, pokušao je otac.

Također hrvatski jezik ne koristi aktivni particip (slovački: *aktívne participium*) kako ga koristi slovački. Prevodila sam ga na hrvatski uz pomoć zamjenice *koji* (npr. koje plešu, koji govori, itd.):

„Mika sa rozhliadal po parkete a obzeral si tancujúce ženy.“¹⁶

➔ rješenje: „Mika se osvrtao po parketu i promatrao žene koje plešu.“

„Po tejto vete by bolo hlúpe zavolať Riinu na parket, kde turecký kolega naťahoval špagetové ramienka tancujúcej slečne.“¹⁷

➔ rješenje: „Nakon te rečenice bilo bi glupo pozvati Riinu na parket gdje je turski kolega popravljao naramenice djevojci koja je plesala.“

¹³Ivi, str. 44

¹⁴Ivi, str. 46

¹⁵Ivi, str. 47

¹⁶Ivi, str. 45

¹⁷Ivi, str. 46

3. Leksička razina

3.1. Prijevodne poteškoće

Prijevodne poteškoće su riječi i frazemi koje mi je bilo teško prevesti na hrvatski jezik jer mi je bilo teško pronaći odgovarajući ekvivalent:

- a) Primjer prijevodne poteškoće je slovačka riječ *Amerikán*.

(prema rječniku značenje je: *amer. Slovák; človek, ktorý sa vrátil z Ameriky (z emigrácie), najmä v minulosti*)

Nisam mogla prevesti riječ *Amerikán* s *Amerikančić* jer bi to bilo izrugivanje, a ni *amerikanizirani Slovak* nije bilo prikladno rješenje zbog dužine. Razmatrala sam i riječ *Amer* koja se u žargonu koristi za Amerikanca. Isključila sam rješenje *Povratnik iz Amerike* koje nije imalo nikakvu negativnu konotaciju, ali je bilo predugačko. Odlučila sam se za *Amerikanac* (koji se prema *Hrvatskom jezičnom portalu* koristi u govoru za povratnika koji je kao iseljenik živio u Americi)

„Všetci mu kukali cez plot a vraveli Kuknite, čo robí Amerikán!“¹⁸

➔ rješenje: „Svi su mu virili kroz ogradu i govorili Pogledajte što radi ovaj Amerikanac!“

- b) Sljedeću rečenicu mi je bilo teško prevesti: „Čo sme nejakí umbu-rumbu?!“¹⁹

Hrvatski jezik nema nikakav sličan frazem s kojim sam mogla prevesti ovu rečenicu. Jedno od mogućih rješenja je bilo: *Što smo pali s Marsa?!* Međutim, ta rečenica nije dočaravala zaostalost i primitivizam kao slovačka rečenica tako da sam smatrala da je ovo bolje rješenje:

➔ „Pa ne živimo u srednjem vijeku!“

- c) Doslovan prijevod slovačke rečenice: „Ále kde!“²⁰ sa *Ali gdje!* bi bilo potpuno pogrešno rješenje koje u hrvatskom ne bi imalo nikakvo značenje.

¹⁸Ivi, str. 44

¹⁹Ivi, str. 49

²⁰Ivi, str. 50

(prema rječniku značenje je: *vyjadruje zápor, odmietnutie; vôbec nie, ešteže čo*)

Jedno od rješenja koje sam uzela u obzir je i: *Ma šta ti je...* Sljedeće sam rješenje ipak smatrala najprikladnijim i često se upotrebljava u govoru:

➔ „Ma jok!“

d) Prevesti *storočie pary* sa *stoljećem pare* nisam smatrala najboljim rješenjem. Izbjegla sam doslovan prijevod te sam preoblikovala *stoljeće pare* u *19. stoljeće*:

„Nemohol tomu uverit': život s Riinou ho preniesol do storočia pary.“²¹

➔ rješenje: „Nije mogao vjerovati: život s Riinom ga je vratio u 19. stoljeće.“

e) Također i u sljedećoj rečenici sam iskoristila malo slobode i preoblikovala svoj prijevod:

„Štvrtok,“ prečitala hovoriaca bábika.²²

➔ rješenje: „Četvrtak“, pročitala je barbika koja govori.

f) Rješenje *kao budale* ili *kao seljaci* sam u sljedećoj rečenici ipak izbjegla i neutralizirala sam značenje u svome prijevodu:

„Ved' som ti vrael, aby ste kupovali len toľko, čo zjete, a nenosili domov plné tašky jak vidláci!“²³

➔ rješenje: „Pa rekao sam ti da kupujete onoliko koliko je potrebno i da ne nosite doma nepotrebno prepune vrećice!“

g) Teško mi je bilo prevesti izraz *lámaná slovenčina*. *Krnji slovački* ili *loš slovački* su bila moguća rješenja, ali sam se ipak odlučila za neutralnije rješenje:

„A zrazu sa s ním rozprávala v lámanej slovenčine.“²⁴

„I postupno je s njim progovorila slovački.“

²¹Ivi, str. 55-56

²²Ivi, str. 47

²³Ivi, str. 44

²⁴Ivi, str. 47

3.2. Prijevodni problemi i postupci

Prijevodni problem označava nepostojanje ekvivalenta u jeziku na koji se prevodi. Hrvatski jezikoslovac i prevoditelj V.Ivir nudi šest rješenja za prenošenje elemenata kulture koji se ne poklapaju (Ivir 1984: 62):

- 1) prijevod-definicija
 - 2) uvođenje strane riječi kao posuđenice za strani pojam
 - 3) stvaranje prevedenica
 - 4) parafraza
 - 5) zamjenjivanje približno odgovarajućim elementima
 - 6) stvaranje novih vlastitih naziva
- a) Slovačka riječ *pelendrek* (prema rječniku značenje je: *cukrík zo sladkého drievka, pendrek*) mi je predstavljala problem tijekom prevođenja zato što hrvatski jezik nema konkretan naziv za taj tip slatkiša. Najpoznatija marka je Haribo tako da je jedno od mogućih rješenja bilo prevesti *pelendrek* s *Haribo bomboni* ili *trake*, ali bih na taj način radila reklamu marki Haribo. Odlučila sam se za izraz *zašećerene trake* koji se upotrebljava u govoru:
- „Čem mu vyplatil stávkú a pozval ho navyše na sladké salmiakki, drink chutiaci ako rozpustené pelendrek, ťažký a lepivý ako asfalt.“²⁵
- ➔ rješenje: „Čem mu je isplatio okladu i pozvao ga na slatki salmiakki, drink koji ima okus po rastopljenim zašećerenim trakama, težak i ljepljiv kao asfalt.“
- b) Za tradicionalno slovačko jelo *strapačky* ne postoji prijevod jer ne postoji nešto slično u hrvatskoj kuhinji. Nisam imala izbora nego upotrijebiti fusnotu u kojoj sam navela kakvo je to jelo. Zamijeniti *strapačky* s hrvatskim mlincima ili nekim drugim hrvatskim jelom bi bila pogreška jer na ovaj način čitatelj upoznaje slovačku kuhinju:
- „Mika si nabral na tanier hlavný chod, ťažké strapačky, čo sa ledva dali odlepiť od lyžice, a štrúdlu skryl do špajze, aby mu ju mama neponúkala.“²⁶

²⁵Ivi, str. 53

²⁶Ivi, str. 44

➔ rješenje: Mika je izvadio na tanjur glavno jelo, teške strapačky²⁷ koje su se jedva dale odlijepiti od žlice, a štrudlu je sakrio u špajzu kako mu je mama ne bi ponudila.

- c) Također za prijevod napolitanke *Horalka* sam iskoristila fusnotu. Nisam mogla napolitanku *Horalka* zamijeniti sa npr. *Kraš* jer je to slovački slatkiš te bi izgledalo jako čudno da je Michalova majka iz Slovačke slala hrvatske napolitanke. Nisam htjela izbaciti naziv te prevesti sa samo *napolitanka* jer sam htjela sačuvati slovačke elemente u tekstu kao što je slovački slatkiš.

„Budovu lokálnej helsinskej pošty navštevoval raz za čas, keď si chodil vyzdvihnúť škatuľu s Horalkami, čo mu mama posielala.“²⁸

➔ rješenje: „Posjetio je jednom zgradu lokalne helsinške pošte kad je otišao podići kutiju s Horalkama²⁹ koje mu je mama slala.

- d) Još jedan problem mi je predstavljala slovačka riječ *malináče* koja ima dva značenja. Može značiti *grm maline* ili *vrsta jabuke*. S obzirom na kontekst zaključila sam da je riječ o vrsti jabuke i da su to najvjerojatnije *jabuke crveni delišes*.

„Šla zaradom, akoby kráčala záhradou, občas sa sklonila po jablko a povedala si, tu boli malináče!“³⁰

➔ rješenje: Išla je redom kao da šeta vrtom, katkad bi podigla jabuku i rekla, tu su bile jabuke crveni delišes!“

²⁷slovačko tradicionalno jelo; tijesto s krumpirom i kupusom

²⁸Ivi, str. 56

²⁹ slovački slatkiš; napolitanka

³⁰Ivi, str. 57

3.3. Prijevodne pogreške

Priručnik za prevoditelje razlikuje 4 vrste prijevodnih pogrešaka (Stojić 2014: 65):

- a) pogreške nastale zbog interferencije: lažni parovi, neprihvatljive rečenice i izrazi, nerazumljiv tekst
- b) sadržajne pogreške: nejasnoća informacija, polisemija i homonimija
- c) jezično-stilističke pogreške
- d) pogreške u grafičkoj prezentaciji teksta

S obzirom na to da je riječ o dva srodna jezika najveći problem su mi predstavljali lažni parovi koji su mi bili teže uočljivi. Kako i savjetuje autorica Stehlíková Đurasek u svome članku (Stehlíková Đurasek 2015: 245) morala sam propitivati svaku sličnu ili istu riječ kako bih izbjegla homonime. Ovo su samo neki od primjera homonimije:

slov. tešit' sa	lažni prijatelj: tješiti se	hrv. radovati se
slov. umývať	lažni prijatelj: umivati	hrv. prati
slov. skriňa	lažni prijatelj: škrinja (zamrzivač)	hrv. ormar

- a) „Teší sa, číta a pomedzi stránky si zakladá výjavy spoločného milovania.“³¹

➔ točan prijevod: „Raduje se, čita i između stranica si sprema zajedničke scene vođenja ljubavi.“

- b) „Tak on, že *Čo tam robíš, Zuza, padneš, pod' dole!* A ona, že Umývam okná!“³²

➔ točan prijevod: „Na to on, *Što tamo radiš Zuza, past ćeš, siđi dolje!* A ona, Perem prozore!“

³¹Ivi, str. 57

³²Ivi, str. 43

c) „Ved' tam teraz musí byť aj tridsať stupňov pod nulou! mama otvorila skriňu, prstom pritlačila nalepovací lapač na mole a vybrala ťažký baraní kožuch.“³³

➔ točan prijevod: „Pa tamo mora da je trenutno -30!“ mama je otvorila ormar, prstom pritisnula ljepljivu traku za hvatanje moljaca i izvukla tešku bundu od ovnovog krzna.“

Samo bi jedna pogrešna riječ pod utjecajem lažnih parova otkrila čitatelju kako čita prijevod i kako je prevoditelj pogriješio. Poremetila bi se koherentnost prijevoda i čitatelj bi zasigurno onda smatrao da u tekstu ima još pogrešaka. Ne bi bila velika pogreška prevesti *modre žile* umjesto *plave žile*, ali npr. glagol *tešiť sa* kao *tješiti se* umjesto *radovati se* bi već bila velika pogreška. Pogrešan odabir riječi se može ne uklapati u kontekst ili može u potpunosti promijeniti tijek teksta.

3.4. Prestilizacija prijevoda

Nakon što sam shvatila i interpretirala originalni tekst sljedeći je korak bila prestilizacija kako i savjetuje češki autor Levý (Levi 1982: 52). S obzirom na bliskost jezika slovački jezik je ostavio utjecaja na mome prijevodu. Morala sam pronaći tragove originala u svome prijevodu i izraziti ih onako kako je prirodnije u hrvatskom jeziku. Trebalo je više čitanja kako bih primijetila preostale tragove:

a) Jedan od tragova je bila upotreba prijedloga *do* umjesto *u*. Razlog pogrešne upotrebe je zasigurno slovački utjecaj, ali i to što se prijedlog *do* često pogrešno upotrebljava u govoru tako da je bila potrebna prestilizacija u prijedlog *u*:

„Keď šiel s kolegami z firmy trajektom do estónskeho Tallinu, upozorňovali ho, že ruskí taxikári striehnu v prístave alebo keď vidia, že niekto si volá taxík, predbehnú oficiálnu spoločnosť a načierno ťa zvezú.“³⁴

³³Ivi, str. 42

³⁴Ivi, str. 42

- ➔ „Kad je išao s kolegama iz tvrtke do estonskog Tallinna, upozoravali su ga da ruski taksisti vrebaju u luci ili kad vide da netko zove taksi, preduhitre one službene i na crno te povezu.“
- ➔ prestilizacija: „Kad je išao s kolegama iz tvrtke trajektom u estonski Tallinn, upozoravali su ga da ruski taksisti vrebaju u luci ili kad vide da netko zove taksi, preduhitre one službene i na crno te povezu.“

b) Doslovan prijevod je uobičajena pogreška u prevođenju zato što se riječi samo prenose iz jezika originala u ciljni jezik. Takav prijevod ne mora biti pogrešan, ali nije ni najprikladnije rješenje jer bi se trebalo upotrijebiti ono koje bi iskoristili izvorni govornici, tj. ono koje je u duhu jezika. U sljedećim sam rečenicama uočila doslovan prijevod koji sam morala preoblikovati kako bi moje rečenice bile više u duhu hrvatskog jezika:

1) „Riina si z darčkového papiera vybalila kuchársku knihu.“³⁵

➔ „Riina je iz papira za zamatanje izvukla kuharicu.“

➔ prestilizacija: „Riina je otvorila poklon i izvukla kuharicu.“

2) „Mika si dovolil sformulovať myšlienku, že kultúrna blokáda je teraz na východe.“³⁶

➔ „Mika si je dopustio da formira mišljenje kako je kulturna blokada trenutno na istoku.“

➔ prestilizacija: „Mika je smatrao da je kulturna blokada trenutno na istoku.“

3) „Zdalo sa mu zábavné, ako si všetci myslia, že Slováci sú jednou nohou v Rusku.“³⁷

➔ „Činilo mu se zabavno kako svi misle da su Slovaci jednom nogom u Rusiji.“

➔ prestilizacija: „Zabavljalo ga je kako svi misle da su Slovaci jednom nogom u Rusiji.“

³⁵Ivi, str. 49

³⁶Ivi, str. 46

³⁷Ivi, str. 44

4) „Väčšinou v piatok pri poháriku alebo na pravidelných sladkých pondelkoch.“³⁸

➔ „Večinom petkom uz čašu ili tijekom redovitih slatkih ponedjeljaka.“

➔ prestilizacija: „Večinom petkom na piću ili tijekom redovitih slatkih ponedjeljaka.“

5) „V lietadle rozmýšľal, aké to budé, keď Riinu predstaví doma.“³⁹

➔ „U avionu je razmišljao kako će to izgledati kad Riinu bude predstavljao doma.“

➔ prestilizacija: „U avionu je razmišljao kako će to izgledati kad Riinu upozna sa svojimima.“

c) U sljedećim sam rečenicama prvotno pratila slovački redoslijed te doslovan prijevod koji nije bio pogrešan, ali sam iskoristila malo slobode i ipak sam ga odlučila promijeniti:

1) U hrvatskome jeziku rečenica najčešće prati strukturu: subjekt-glavol-objekt. To je razlog zašto sam odlučila promijeniti redoslijed u svome prijevodu, posebice zato što inverzija položaja nije bila funkciji naglašavanja subjekta. Također sam ostatak rečenice odlučila preoblikovati pri čemu nije došlo do znatne promjene:

„V piatok večer krúžili pred supermarketmi autá a hľadali miesto, kde zaparkovať.“⁴⁰

➔ „U petak navečer kružili su ispred supermarketu auti i tražili su gdje će se parkirati.“

➔ prestilizacija: „U petak navečer automobili su kružili ispred supermarketu i tražili parkirno mjesto.“

³⁸Ivi, str. 53

³⁹Ivi, str. 47

⁴⁰Ivi, str. 44

- 2) I u sljedećoj rečenici inverzijom položaja nije došlo do veće promjene. Razlog odabira ove inverzije je taj što bi se u hrvatskome češće upotrijebio ovaj redoslijed:

„Špecializované obchody s alkoholom už mali spustenú mrežu.“⁴¹

→ „Specijalizirane trgovine s alkoholom su već imale spuštene rešetke.“

→ prestilizacija: „Rešetke su već bile spuštene u specijaliziranim trgovinama s alkoholom.“

Zaključak

Prevođenje nije samo prenošenje riječi iz jezika originala u ciljni jezik. Važno je prenijeti u drugi jezik ono što je rečeno u izvornome pri čemu prijevod mora biti koherentno povezan i prenijeti smisao originala. Posebnost se jezika očituje upravo u tome što se jedna rečenica može izreći na više načina, ali ponekad ciljni jezik to ne dopušta. Jedan od primjera su leksičke praznine, tj. nepostojanje ekvivalenta u jeziku na koji se prevodi. Upravo na takve praznine sam naišla i ja prilikom prevođenja ovog djela. Iako se ne preporuča upotreba fusnota zbog prekidanja pri čitanju, upravo sam upotrebu fusnote smatrala najprikladnijim rješenjem kako bi hrvatskom čitatelju objasnila što su *strapačky* i *Horalka*. Poduži prijevod bi narušio koherentnost, a također sam na taj način sačuvala slovačke elemente koje nisam htjela izgubiti. *Strapačky* su tradicionalno slovačko jelo dok se *Horalka* nalazi u svim trgovinama u Slovačkoj s čime čitatelj upoznaje slovačko jelo i slatkiš. Kako hrvatski jezik nema naziv za slovačku riječ *pelendreký* morala sam upotrijebiti izraz koji se koristi u govoru, a to je *zašećerene trake*. S objektivnog gledišta upravo ovakve riječi predstavljaju prevoditelju problem te je na njemu da odluči kako će popuniti leksičku prazninu u ciljnome jeziku.

Sa subjektivnog gledišta riječ je o frazemima i riječima koje je prevoditelju teško prevesti jer ne može pronaći točan ekvivalent u ciljnome jeziku. Upravo zbog toga takve riječi i frazemi predstavljaju prijevodne poteškoće zato što otežavaju posao prevoditelju, ali njihov ekvivalent postoji. Na prevoditelju je da pronađe koji ekvivalent najviše odgovara njegovom kontekstu.

⁴¹*Ibidem*

Neposjedovanje svih potrebnih informacija ili nepotpun kontekst je još problem na koji se nailazi prilikom prevođenja. Prevoditelj se mora odlučiti za jedno rješenje iako ne posjeduje sve potrebne informacije. Složila bih se s Levým i Ecom koji na prevođenje gledaju kao na *kompromis* ili *pregovaranje* između više mogućnosti. Riječ je o malim nijansama i na kraju se prevoditelj odlučuje za jednu mogućnost iako nijedna nije pogrešna. Izabire koja je riječ najprikladnija i koji redoslijed omogućava najbolje prenošenje poruke.

O tome što znači prevoditi je govorio i talijanski autor Eco:

«Prevoditi, dakle, znači razumjeti unutarnji sustav nekog jezika i strukturu nekog teksta danog u tom jeziku, i stvoriti dvojnika tekstualnog sustava koji, s izvjesnom diskrecijom, može kod čitatelja proizvesti slične učinke, i na semantičkom i sintaktičkom, metričkom i fonosimboličkom planu, a isto tako i emotivne učinke kojima je težio izvorni tekst. „S izvjesnom diskrecijom“ znači da svaki prijevod predstavlja rubove nevjernosti u odnosu prema nekoj jezgri tobožnje vjernosti, ali odluka o poziciji jezgre i širini rubova ovisi o ciljevima koje prevoditelj sebi postavlja.»⁴²

S obzirom na bliskost jezika, nisam imala većih problema s gramatičkim konstrukcijama. Kako je riječ o suvremenom tekstu nisam koristila imperfekt, aorist i pluskvamperfekt jer bi na taj način unosila arhaičnost u svoj prijevod. No, naravno da ima i razlika između dvaju jezika kao što je upotreba povratne zamjenice koja je znatno češća u slovačkom jeziku nego što je u hrvatskome. Također slov. *aktívne participium* nema odgovarajući oblik u hrvatskome jeziku pa je potreba duža konstrukcija uz pomoć zamjenice *koji*.

Unatoč svim jezičnim problemima i poteškoćama, nadam se da sam uspjela prenijeti misao originalnog teksta. Nastojala sam postići da prijevod ne bude ni previše slobodan ni doslovan odnosno da ne bude preslika izvornog teksta ili pak previše udaljen od originala. S obzirom na bliskost jezika jako sam pazila na homonimiju i posebnu sam pažnju posvećivala sličnim i istim riječima. Najteži mi je zadatak bio primijetiti gdje je slovački tekst nenamjerno utjecao na moj prijevod. Potrebno je bilo više čitanja kako bih opazila da sam upotrijebila slovački prijedlog umjesto odgovarajućeg hrvatskog ili da je moja rečenica „slovakizirana“.

⁴² Eco, Umberto, *Otprilike isto: iskustva prevođenja*, Algoritam, Zagreb, 2006. , str. 16

Za kraj ću ponoviti da je nemoguće pronaći idealno rješenje, moguće je samo pronaći *kompromisno rješenje*.

Popis korištene literature

ECO, U., 2006: *Otprilike isto: iskustva prevođenja*, Algoritam, Zagreb.

IVIR, V., 1978: *Teorija i tehnika prevođenja; udžbenik za I. god. pozivnouslymjerelog obrazovanja i vaspitanja srednjeg stupnja prevodilačke struke*, Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci, Sremski Karlovci.

IVIR, V., 1984: *Teorija i tehnika prevođenja; udžbenik za III i IV. razred srednjeg obrazovanja prevodilačke struke*, Centar „Karlovačka gimnazija“ Sremski Karlovci zavod za izdavanje udžbenika u Novom Sadu, Novi Sad.

KEPPLOVÁ, Z., 2011: *Buchty švabachom*, Koloman Kertész Bagala, Bratislava.

LEVI, J., 1982: *Umjetnost prevođenja*, „Svjetlost“, OOOOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Sarajevo.

Pravidlá slovenského pravopisu, 1991., red. Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV, Bratislava.

Priručnik za prevoditelje: prilog teoriji i praksi, 2014., red. A. Stojić, M. Brala-Vukanović, M. Matešić, Rijeka.

SOLAR, M., 1983: *Teorija književnosti*, Školska knjiga, Zagreb.

STEHLÍKOVÁ ĐURASEK, M., 2015: *Ususret prijevodu – prevođenje na hrvatski kao strani jezik*, *Výuka jihoslovanských jazyků a literatur v dnešní Evropě*, red. J. Sojnek, Brno, 245-251

Internet

Hrvatski jezični portal, dostupan na internetu:<http://hjp.znanje.hr/>, uvid 10.6.2017.

Slovník.sk, dostupan na internetu:<http://slovník.azet.sk/>, uvid 10.6.2017.

http://www.anasoftlitera.sk/sk/autori/zuska_kepplova, uvid 26.6.2017.

<https://kultura.sme.sk/c/6172829/spisovatelka-zuska-kepplova-stastie-v-zahranici-iba-mytus.html>, uvid 10.6.2017.

http://emilkirkegaard.dk/en/wp-content/uploads/Todd_D._Nelson_Handbook_of_Prejudice_StereotypiBookos.org_.pdf, uvid 28.9.2017.

Prilog

Mika, Helsinki

V kožucho v Helsinkách

„A nechceš si vziať kožucho? Ved' tam teraz musí byť aj tridsať stupňov pod nulou!“ mama otvorila skriňu, prstom pritlačila nalepovací lapač na mole a vybrala ťažký baraní kožucho. Michal jedol hustý hovädzí vývar, no závan naftalínu ho donútil položiť lyžicu a obrátiť sa k mame. Stála uprostred chodby a nútila ho vyskúšať si viacgeneračný kožucho. „Dedo ho dostal od svojho otca, garbiara. Nikto z rodiny nemusel kupovať kožucho. On sám všetkým vyrobil kožucho na mieru a všetky sú dodnes dobré!“

Michal si v kožucho pripadal ako reklama na vodku. „Mama, kožucho v zime nosia v Helsinkách len Rusi!“ Nikto nechce v Helsinkách vyzeráť ako Rus. Ani v zime, ani v lete. Keď šiel s kolegami z firmy trajektom do estónkeho Tallinu, upozorňovali ho, že ruskí taxikári striehnu v prístave alebo keď vidia, že niekto si volá taxík, predbehnú oficiálnu spoločnosť a načierno ťa zvezú. „So what's the problem?“ nechápal Michal. „Že je to načierno! Neplatia dane. Nabúravajú systém!“ vysvetľovali fínski kolegovia. Michal si všimol, že aj keď sú jeho kolegovia opití, na eskalátoroch stoja zásadne vpravo, aby nenabúrali systém. Keď sa opijú tak, že sa už nedokážu hýbať, len vyjdú pred krčmu, zvalia sa do záveja, kde po nich príde služba, ktorá ich odvezie domov, lebo systém funguje.

Turecký kolega dodal, že pre Rusov už nikto v Turecku nechce byť *white* – biely. Ruské prostitútky idú pod cenu. „Ruska ti urobí, čo ani naše prostitútky nerobia!“ Kožucho znamenal v Helsinkách medvediu službu Michalovi ako prisťahovalcovi s ruský znejúcim menom. „Možno by si si mal zmeniť meno,“ radil mu turecký kolega. „Máš druhé krstné meno?“ zisťoval. „Samuel, po dedkovi,“ povedal Michal. „Not good, not good! Sounds Jewish.“ Michal si teda začal hovoriť fínskou verziou mena: Mika. Turecký kolega by aj bol celkom spokojný, keby v MTV nevystupoval nejaký Mika v obtiahnutých nohaviciach so zženštilými gestami.

„Dedo bol so svojím remeslom až v Amerike. Keď kráčal po Novom Jorku, ako to on volal, zrazu začul, ako ho z neba volá hlas: Samko, Samko! Dedo sa zľakol, ale potom si povedal, že veď on je spravodlivý, čo sa má čo báť. A kráčal ďalej. Samko, Samko!, volal ho hlas ďalej. Keď tu on pozrie hore a tam na stotridsiatom piatom poschodí visí Zuza tam od nich a kýva na neho. Tak on, že *Čo tam robíš, Zuza, padneš, pod' dole!* A ona, že *Umývam okná!*“ Mama Mikovi vyzliekla kožuch a začala prišívvať jeden gombík, čo sa hojdal už len na nitke. „A potom sa dedo vrátil a postavili s babkou Zuzkou najväčší dom široko-ďaleko!“ Mama si vždy pri Mikovej návšteve vybavovala rodinné historky. „Mami, ja si ten kožuch aj tak nevezmem a mala by si ho radšej vyhodiť, lebo vám už celý byt smrdí od naftalínu!“ Mama naďalej prišívvala obuvníckou ihlou, čo prejde aj cez hrubú baraniu kožu. „Kupovala som také moľolapky, ale odkedy zrušili tie domáce potreby, čo boli tu pri nás, tak som ich už inde nenašla. Naftalín a levanduľa sú aj tak najlepšie. To aj dedo dával do kožuchov. Na mraze sa naftalín hneď vyvetrá.“

Mika si nabral na tanier hlavný chod, ťažké strapačky, čo sa ledva dali odlepiť od lyžice, a štrúdlu skryl do špajze, aby mu ju mama neponúkala. Zo špajze vyletela moľa a sadla si mu na tričko *Welcome to Helsinki*. Michal tleskol: „Mami, prečo máš zas v tej špajzi zásoby ako pred treťou svetovou?! Veď som ti vravel, aby ste kupovali len toľko, čo zjete, a nenosili domov plné tašky jak vidláci!“ Mama odtrhla zubami niť a s ihlou v kútiku úst povedala: „Dobre, Miško. Len nás vzdelávajú. Aj dedo mal pokrokovú domácnosť, keď prišiel. Všetci mu kukali cez plot a vraveli *Kuknite, čo robí Amerikán!*“

Polárna žiara

V piatok večer krúžili pred supermarketmi autá a hľadali miesto, kde zaparkovať. V piatok večer krúžili po ploche supermarketu zákazníci a nakladali do vozíkov papierové boxy pív. Špecializované obchody s alkoholom už mali spustenú mrežu. V supermarketoch bolo dostať len pivo. Male fľašky s pivom podľa Mika vyzerali, akoby v celej krajine nebol nikto dosť dospelý na alkohol.

S kolegami sa zásobili na piatkový večer. Pivo vypili ešte v aute a potom zašli do baru. Turecký kolega mu vysvetlil zákony pitia. Treba piť rýchlo a miešať. Do kolien. Na podlahu.

Pred obrazovku karaoke. Potom ho zavolať na vzduch. Vydychoval krúžky a díval sa na oblohu. „Keby vypadol prúd, vidíme polárnu žiaru,“ vravel. „Polárna žiara zvyšuje apetít na sex. Ľudia sú vtedy ako vymenení. Fíni majú nielen najlepšie školstvo v Európe, ale aj vedú v rebríčkoch sexuálnej aktivity.“ Keď dofajčili, turecký kolega ho zobral pod rameno: „Pod', Mika, nájdeme si niekoho a otestujeme polárnu žiaru. Fínske dievčatá sú feministky. Samy ťa dovlečú do postele.“

Mika sa rozhliadal po parkete a obzeral si tancujúce ženy. Nevyzerali ako feministky. Nebol si istý, čo presne ich má prezradiť. Spýtal sa tureckého kolegu, ako vie, že sú feministky. „Keby to tu bolo na mužoch, vymreli by. Ženské prebrali rozhodovanie. Ony si vyberajú. Sleduj ich!“ Ďalej sa rozhliadal po parkete. Všetko vyzeralo ako na obyčajnej diskotéke. Muži mali sklenené pohľady a ženy tielka zlepené od potu. Keď ho oslovila kolegyňa, ktorú si tu predtým nevšimol, bol rád, že už nemusí hľadať feministky a myslieť na polárnu žiaru. Kúpil jej drink a nechal, aby mu ona kúpila ten ďalší. Po tom druhom na neho začala rozprávať po rusky. Bez prízvuku. „Ty si Ruska? Hovoríš výborne po fínsky! Obávam sa, že ja sa to nikdy nenaučím.“ Rozprával jej o fínčine a maďarčine, osamelých jazykoch, ktoré vraj majú len dvadsať spoločných slov, takže si navzájom aj tak nerozumejú. Skúšali nájsť, ktoré slová sú to. Začali pojмами ako voda, kôň, slnko, láska.

Ona vraj študovala dva roky v Rusku. Mika si uvedomil, že s ruštiny mu zostalo len rozladené *Miňa zavut* a pár názvov ovocia, keď sa mali hrať na obchod. Potom povinnú ruštinu zrušili. Namiesto toho si mohli vybrať medzi *Ich heisse* a *My name is*. Zdalo sa mu zábavné, ako si všetci myslia, že Slovinci sú jednou nohou v Rusku. On nevie o Rusku nič, len zopár mien klasikov, ktorých nečítal. Fínska kolegyňa hovorila bez prízvuku, poznala súčasnú ruskú hudbu a mala kopu zážitkov z internátu, z vlakov a trhov. Videla múzeá a čítala klasikov. Mika si dovoľil sformulovať myšlienku, že kultúrna blokáda je teraz na východe. „Opona sa len posunula,“ povedala ona.

Po tejto vete by bolo hlúpe zavolať Riinu na parket, kde turecký kolega naťahoval špagetové ramienka tancujúcej slečne. Zavolať ju radšej von. „Keby zhasli všetky svetlá v meste, videli by sme možno polárnu žiaru,“ povedal jej. „To je hlúposť. Museli by sme

cestovať viac na sever,“ povedala ona. Možno pod vplyvom silného magnetického poľa sa spýtal: „Si feministka?“ Kolegyňa sa zasmiala. „You're funny, I like you,“ povedala a dala mu pusu. Lepkavú od čierneho asfaltového drinku salmiakki.

Môžeš sa nebát

„Môžeš sa nebát!“ povedala Riina a stisla Mikovi studenú ruku položenú na opierke sedadla. Za okrúhlym okienkom lietadla bolo bielo. „Nemusíš sa báť,“ opravil ju on. Riina rekordne rýchlo preladila z ruštiny do slovenčiny. Zdalo sa mu to až neuveriteľné. Medzi rečou sa ho pýtala na slovíčka, vety, pravidlá a výnimky. A zrazu sa s ním rozprávala v lámanej slovenčine.

Prvá návšteva Riiny u Mika bola, akoby si doniesol zo severu zázračný hovoriaci automat. „Ona hovorí!“ malá sesternica behala okolo gauča a kričala. „Volá sa Riina,“ napomínal ju potichu. Vešala sa Riine na krk, vynucovala si pozornosť, pískala, recitovala, dvíhala si sukňu, aby jej ukázala, čo má napísané na gatkách. „Štvrtok,“ prečítala hovoriaca bábika. „Ale dnes je utorok!“ dodala a sesternica spískla, akoby prehovorili gatky samy, a rozbehla sa k mame.

V lietadle rozmýšľal, aké to bude, keď Riinu predstaví doma. Keď ju posadí za stôl, keď ju nechá na chvíľu samotnú v miestnosti s rodičmi, keď s ňou pôjde von za kamošmi. Otec starosvetsky odsunul Riine stoličku a usadil ju. Mama dvíhala pokrievku, aby predviedla, čo im navarila. „Je to boršč?“ spýtala sa Riina, keď načrela lyžičkou do voňavej kapustovej polievky. „Ja som si vždy myslel, že Fíni a Rusi sa príliš nemusia,“ skúsil otec. Cudzinci na návšteve boli pre neho vždy zdrojom overovania si informácií z medzinárodnej politiky. Jediní, koho nechal s politikou na pokoji, boli unavení, vyplašení Američania, manželia Kosowski.

Mr. Kosowski prišiel tesne po revolúcii učiť do školy, kde pracoval Michalov otec. Vedený svojím priezviskom bol plný sentimentu k tomuto regiónu, čím myslel časť Európy

kdekoľvek od Jadranu k Baltiku. Jeho manželka však asi čítala iné bedekre. Michalov otec sa dodnes pamätá na výraz v jej očiach. Keď pani Kosowski otvorila jednu z početných nadrozmerných batožín, pochopil. V kufroch bolo všetko. Všetko zbalené do krajiny, kde vraj nie je nič. Toaletný papier, vešiaky, tuby liekov, kozmetika, náhradné šnúrky do topánok, papierové sedáky na WC misu...

Manželia Kosowski k ním prišli rovno z letiska, obaja v náručí dve malé deti, ktoré stačili po ceste ochorieť. Mladšie spalo, staršie si špáralo v nose s neprítomným výrazom. Pani Kosowski len zrýchlene klipkala očami na Michalovu mamu. Dívala sa jej pod ruky, keď varila deťom čaj, a opakovala hlasné, dobre vyslovené *Thank you*. V tejto situácii paniky a strachu, keď Kosowski ledva zjedli pár kúskov soletiek a na WC si prepašovali papierový sedák, sa Michalov otec radšej na nič nepýtal. „Tí si myslia, že komunizmus bol niečo ako morová epidémia a že sa to tu ešte stále šíri vzduchom,“ povedal, keď odprevadil Kosowských do najlepšieho hotela v meste. „Pani Kosowski si nesie jeden kufor len s dezinfekčnými prostriedkami,“ povedala mama, „Dvakrát som pred ňou musela prevariť vodu na čaj! Kto to kedy videl? Čo sme nejakí umbu-rumbu?! Hlavné, že decko nechala jesť soletky prstami, čo malo celý čas v nose!“

Mika držal pod stolom Riinu za ruku. Sesternica stála celkom pri nej a skúmavo sa dívala na Riininu tvár. Až pod týmto pohľadom si uvedomil, že spod jej severskej pokožky presvitajú modré žily. Večer, keď si ľahli na ustlaný gauč, pozoroval, ako jej celým telom viditeľne prechádza cievny systém. Chcel, aby si vyhrnula pyžamový kabátik, a prstom šiel po modrých trasách k srdcu. V Helsinkách by mu to ani nenapadlo. Tam na jej tele a tvári nebolo nič podivné. Je priemerne pekná Fínka, nadpriemerne zhovorčivá a otvorená. „Mali by ťa posilať do škôl ako učebnú pomôcku,“ povedal s prstom na cieve. „You racist! You don't like white people!“ smiala sa Riina. „You're not white! You are transparent!“ Jeho sesternica ju volala *Snehová kráľovná*.

Riina si z darčkového papiera vybalila kuchársku knihu. Masívnu kuchárku, ktorá mala odštartovať budúcnosť Riiny a Miku ako páru. Mama im tak dala svoje požehnanie na

365 stranách. Riina žmurkla na Miku: „Takže odteraz patrím do kuchyne!“ Otec sa tiež chcel priblížiť. Nalial Riine maličký pohárik slivovice a prezradil jej, že si pár rokov dopisoval s jednou Fínkou. „Písal som jej celé tie roky o hokeji, lebo vtedy som aktívne hral. Po dvoch rokoch jej napadlo, aby sme si vymenili fotografie. Tak som sa dal odfotiť vo výstroji a poslal som. A keď prišla jej fotografia, skoro som spadol z nôh!“ „Bola veľmi krásna?“ spýtala sa Riina, oči jej žiarili pálenkou. „Bolo to dievča! Celý ten čas som si myslel, že si píšem s chlapcom s rovesníkom!“ Riina sa rozosmiala. „Vy ste ju navštívili?“ chcela vedieť. „Ále kde! Zľakol som sa. A hanbil som sa, že som ju tak dlho otravoval s vecami, čo ju nezaujímal.“ Riina nesúhlasila: „Ale ona sa možno zaujímal. O hokej myslím. Aj o vás sa zaujímal!“

Otec dolial štamprlíky a mama položila na stôl starkej štrúdlu, pýchu tohto domu. „Viete, čo ja urobím?“ navrhla Riina, oči sa jej už celkom leskli, „Vy jej zase píšete a my s Mikom ju pôjdeme pozrieť, ak vám bude písať aj ona naspäť. To je veľmi vzrušujúce! Mne sa to páči!“ Otec už však stratil adresu. „Vy ju nechcete hľadať!“ smiala sa Riina. On sa dušoval, že ju stratil ešte v byte svojich rodičov. Všetky listy sú už preč, nespomenie si ani na jej meno. Bolo to niečo, čo mohlo byť aj chlapčenské, aj dievčenské. Asi s áčkom na konci. Riina ponúkla zopár mien, ale otec sa len smial. Každé mu pripomínalo dávnu hokejovú expertku.

Zaspala na gauči po tom, čo musela so štrúdlou v ruke počítat' dokola, dokola, dokola do desať. Mikova sesternica sa učila fínske číslovky: yksi, kaksi, kolme, neljä, viisi, kuusi... „A ja som si myslel, že to bude znieť ako po maďarsky,“ povedal otec. Riina zaspala a sesternica ukazovala na predmety okolo a zaklínala ich pomocou fínskych čísloviek. Mama ju prikryla dekou a tichučko spratávala zo stola. Ležala na gauči, unavená novým prostredím ako choré deti manželov Kosowských. Mika ju pohladkal po priesvitnom líci a viac sa o ňu nebál.

Rid of her!

Jeho telo si vypestovalo zvláštny zvyk. Ešte než začali pod domom búchať smetiari, zobudil sa a potom sa veľakrát prevrátil, než znova zaspal. Takto to šlo celé týždne. Zveril sa pri obede tureckému kolegovi a ten mu poradil, aby šiel za psychológom, firma to preplatí. Povedal mu na to, že sa hanbí. Pripadal by si ako úplná troska. Je pravda, že po zobudení je spotený, srdce akoby utiekalo a kým sa dá do normálneho stavu, trvá to aj hodinu. Napriek tomu sa necítil dosť zrelý na psychológa. Neotvára predsa kabát na deti v parku ani nebehá s vytaseným nožom po firme. Len sa budí nadržanom. „Tu sa ľudia nehanbia ísť k psychológovi. Je to úplne normálne. Nenormálny si, keď s tým otravuješ svojich priateľov. Mňa, samozrejme, neotravuješ,“ povedal Ćem. „Nájdi si chlapa psychológa, ak sa hanbíš plakať pred ženskou. Povedz, že tvoja priateľka odišla a ty to ťaško znášaš.“

Samozrejme, po Ćemovej analýze už k psychológovi ísť nemusel. Pomenoval to presne. Tak to bolo. Neodišla od neho, len sa vrátila študovať do Ruska. Teraz sa vidia tak raz za mesiac, za dva či ešte zriedkavejšie. Opustila firemný *open space* a šla študovať ruskú literatúru. Vravela, že si plní sny. Chodila so spolubývajúcimi nakupovať na veľký trh. Spolu varili, čo kto vedel, aké suroviny kto poznal. Jedli kyslé uhorky priamo zo zaváracích fliaš, pili vodku z horčicových pohárov a do noci sa v kuchyni rozprávali o literatúre. Prenajímali si spolu úžasný byt, veľký ako celý helsinský *office*. S neprimerane malou kúpeľňou, ktorú od kuchyne oddeľoval len záves. Vysoké okná sa otvárali na námestie v úplnom centre Petrohradu. Všetko tam bolo obrovské. Fasády budov akoby pochodovali a oslavovali. Riina presedela denne osem hodín v knižnici plnej zlata a vzácného dreva.

Zatiaľ čo Mika mal v ušiach biele šnúrkové slúchadlá z iPodu a učil sa ďalší programovací jazyk, Riina sa hrbila nad ochytnými klasikmi a robila si výpisky do bloku. Bolo pôsobivé, akú hrubú knihu dokázala prečítať za víkend, keď prišla. To uznal. Volala to *speed reading*. Akoby riadky nečítala zľava doprava, ale stredom nadol. Netušil, ako sa to dá. Každopádne, čítala tak v lietadle na ceste z Petrohradu, v buse aj v metre, pri stole aj v posteli. Otvoril oči, myslel si, že ho zobudilo smetiarske auto, a poprevracal sa pod perinu. Šiel do kúpeľne,

nabral si vodu a znovu si ľahol. Posteľ akoby tlačila. Ležal rovno, no plocha bola nejaká nachýlená. Krútil sa, aby tú nerovnosť vybalansoval. Kým našiel pokoj, aby ešte na chvíľku zažmúril oči, ozval sa zvuk skla. Znelo to, ako keby zhodil hrnček s vodou, čo postavil vedľa postele. Bol to však zvuk budíka. Musí zmeniť toto zvonenie, je to hrozný zvuk. Ranné zvuky sú nejaké prisilné, nevyspatý človek nie je proti hluku dost' odolný.

Ďalšie ráno prebiehalo podobne. Tentoraz otvoril oči ešte pred smetiarmi. Díval sa do stropu a únava mu premietla na bielu plochu vzory z petrohradskej knižnice. Riina ho zapísala na vrátnici ako host'a, aby mu to tam mohla poukazovať. Odkedy odišla, a bol to už druhý rok, stále hľadal letenky na webe, bookoval, balil sa. Alebo čakal, kým napíše ona, že priletí. Stále vítal alebo sa lúčil. Niekedy uprostred týždňa mal neskutočnú chuť sa s ňou milovať. Prevalil sa na jej stranu postele a potom na svoju. Napokon si uvedomil, že nie je jej a jeho strana, že spí sám vo veľkej posteli.

„Ako to zvládaš bez ženskej?“ pýtal sa ho približne raz za týždeň Ćem. Väčšinou v piatok pri poháriku alebo na pravidelných sladkých pondelkoch. V pondelok vždy niekto napiekol alebo doniesol pár zákuskov z pekárne. Firemná tradícia. Už druhý rok. „Každý si zoberie len jeden, sleduj to!“ vravel pred prvým takýmto stretnutím turecký kolega. Potom sa smiali na tom, ako kolegom zabehlo, keď Mika dojedol zvýšné koláče. Ćem mu vyplatil stávkú a pozval ho navyše na sladké salmiaki, drink chutiaci ako rozpustené pelendreký, ťažký a lepivý ako asfalt. „Tak, spoznal si najnechutnejšie veci v tejto krajine: pravidlo *jeden koláč adosť* a salmiakki.“

Neskôr Ćem žartoval: „Nechajte ho najesť, potrebuje cukor,“ žmurkol na Miku, „či to ženské nahrádzajú sex sladkým?“ Kolegyňa ho upozornila, že tieto výroky nebude tolerovať, a odišla si zjesť koláč do kuchynky. Ćem vedel, že sa jej musí ísť ospravedlniť. To bola ďalšia vec, ktorú na tejto krajine neznášal - *no sexist jokes!* Viselo to vo vzduchu na neviditeľnom žltom kancelárskom lístočku. Lístočky boli inak všade. V kuchynke: *Skontrolujte, či jevypnutárychlovarná kanvica*. Na WC: *Skontrolujte, či sú dvere zamknuté*. Akoby netúžil po ničom inom, len čúrať s otvorenými dverami. Smiali sa na tom s Mikom.

Smiali sa na veciach, ktoré boli pre domácich neviditeľné a, ako Çem tvrdil, podvedome ich stresovali, takže všetci kolegovia sedávali u psychológa.

„To nie je pravda, že to muži potrebujú a ženy bez toho vydržia!“ rozčúlila sa Riina. Nazvala to hlúpy sexstickým stereotypom. Ale nevyriešila tým to, že Mikovi chýbala. To biele telo s cievnym systémom napísaným viditeľne pod kožou. Návštevy poľavili, keď písala semestrálne práce. Keď potom prišla, nedokázal sa s ňou už milovať. Kedysi sa mu páčilo, že na ňu môže skočiť už od dvier, vliezť jej do sprchy, neustále sa k nej túliť. Volal to, že akumuluje teplo. Potom zrazu nemohol. „Nie som na kľúčik!“ povedal podráždene. Šiel si ľahnúť na gauč, no uprostred noci sa vrátil. Privinul sa k Riine a ako zaspával, medzi nohami ho to tlačilo.

„Urobila si zo mňa cvoka, ktorý si ide objednať sedenie so psychológom! Psychopata ako z tých tvojich hrubých kníh, kde ľudia myslia na dvesto stranách na matku!“ to mu napadalo, keď sa díval na strop miestnosti. Premýšľal, čo jej povie pri najbližšej návšteve. Možno jej len pošle mail. „Ako starý chlap!“ hovoril si. Už v byte neznesie nikoho. Keď Riina príde, ide mu to na nervy. Používa veci, ktorých sa celé týždne nedotkla. Chodí si hore-dolu v gatkách s názvami dní a hnusnom pyžamovom vrchu, vraj ruské retro. Robí si štyri kávy denne a k tomu číta tie knihy, čo smrdia potuchlinou! Rozpráva nezmysly. Všetko komplikuje. Z ničoho sa neteší ako predtým. Nič ho už neteší ako predtým. Už nemôže spávať.

Po čase sa mu tie ranné chvíľky zapáčili. Bol to zvláštny čas prepádajúci sa medzi nocou a dňom. Rozmýšľal vtedy o sebe, o nej a potom sa snažil dať to dokopy a rozmýšľať o nich. Riina sa priznala, že jej ponúkli doktorandské miesto v Petrohrade, ale ona zvažuje aj Štáty. „Kde sa dozvedieť viac o ruskej duši ako u starého nepriateľa zo studenej vojny!“ smiala sa. On sa nesmial. Keď jej prišlo potvrdenie o prijatí na univerzitu kdesi v kukuričnom poli v Štátoch, vedel, že už žiadne *my* neexistuje. Mama mu darovala akýsi triedič na listy. Naznačovala tým, že dáva zelenú ich vzťahu na diaľku. Nemohol tomu uveriť: život s Riinou ho preniesol do storočia pary. Už sa vidí, ako sedí za stolíkom a využíva ranné chvíľky

neurotickej nespavosti, aby písal dlhé listy. Bude chodiť na poštu. Budovu lokálnej helsinskej pošty navštevoval raz za čas, keď si chodil vyzdvihnúť škatuľu s Horalkami, čo mu mama posielala. Ten trápny zvyk, za ktorý sa mu turecký kolega smial. Čem mal turecké veci v obchodoch na regáli *exotic food*, možno korektnejšie nazvanom, no Mika žiadne domáce špeciality v helsinských obchodoch nenachádzal a občas mu prišla slina. Do ruských potravín Kalinka chodil po nakladaný chren a kyslé uhorky. Na poštu po Horalky.

„Ale toto je veľmi moderný vzťah! V časoch globalizácie takto žije veľká časť ľudí!“ oponovala Riina. Riinu bavil ten život medzi svetmi. Buď v knihách, alebo v lietadlách. On sa zatiaľ potľkal medzi bdením a snom. Prebral sa a premyslel si, čo bude robiť. Snažil sa sústrediť na jednoduché veci. „Na čo myslíš, keď nemôžeš spať?“ spýtal sa v telefóne starkej, ktorá sa roky sťažovala na krátky spánok. Vraj si v duchu nachystá obed, vyberie si, čo si oblečie, a potom začne rozmýšľať, čo mala oblečené, keď šla po vojne na ministerstvo pýtať papier. Ako sa musela páčiť a flirtovať kvôli objednávke na ceruzky a linkované bloky. Mala červené šaty s dvojradovým zapínaním a ľahký letný klobúčik, ktorý jej veľmi svedčal. Všetci jej doma vraveli *Ty si naša Gina Lollobrigida!* Susedka mala mačku Lollobrigidu! Chodila im kadiť na kvetinovú hriadku a vyhrabávala cibulky kvetov. Spomínala si, aké kvety jej mama vysádzala v záhrade a kde bol ktorý strom. Šla zaradom, akoby kráčala záhradou, občas sa sklonila po jablko a povedala si, tu boli malináče! Tak aj on začal s agendou. Namiesto do laptopu, kde mal šikovný program nahrádzajúci diár, v hlave si spísal všetko, čo má urobiť. Všetky zoznamy ho však doviedli k Riine.

Využil získané ranné hodiny na malý rešerš fráz na Googli. *Rid of her*. Zbaviť sa jej. *Je suis venu te dire que je m'en vais*. Prišiel som ti povedať, že odchádzam. *Bye, bye, baby, bye, bye*. Pápá, láska, pápá. Rozchodové frázy prevzaté z pesničiek. Rozosmialo ho to. Už dlho mu nebolo tak ľahko. Rozhodol sa, že už nebude hľadať letenky a trmácať sa hore-dolu cez vízovú hranicu. To Riina pricestuje lietadlom. Teší sa, číta a pomedzi stránky si zakladá výjavy spoločného milovania. Otrasy dopravných prostriedkov sú ako predohra. Musí sa veľmi sústrediť, aby dočítala kapitolu. Letí, a keď poletí naspäť, bude potláčať plač. V ušiach jej zaľahne a to v lietadle strašne bolí. Čím vyššie poletia, tým bude bolesť hroznejšia.